

POSLOVANJE MLJEKARA SRH U GOD. 1968.

Na osnovu anketnih podataka, prikupljenih od mljekara u SR Hrvatskoj, izrađen je ovaj djelomični pregled njihovog poslovanja.

S obzirom na organizacionu strukturu nekih mljekara, uklopljenih u poljoprivredne industrijske kombinata, nije bilo moguće od sviju prikupiti pokazatelje o ekonomici, osnovnim sredstvima i dr., a i podaci o zaposlenom osoblju su nedostatni, jer ne obuhvaćaju neke saradnike kombinatskih služba (komercijalna, računovodstveno-kadrovska i dr.) koje obavljaju poslove i za mljekaru.

1. OTKUP MLIJEKA

a) Fizički obim po sektorima i godinama

U toku godine 1968. mljekare SRH otkupile su ukupno 198 104 tisuće litara mlijeka. Od toga otpada na isporučioaca društvenog sektora 77 555 tisuća litara ili 39,1%, a na privatni sektor 120 569 tisuća litara ili 60,9%.

Najveći dio mlijeka od privatnih proizvođača otkupljen je putem kooperasi, i to 107 771 tisuća litara, dok je iz tzv. slobodnog otkupa otkupljeno 12 778 tisuća litara.

Za tri poslije-reformske godine otkup mlijeka kretao se je kako slijedi: (u 000 l)

Godina	društ.	priv.	ukupno	društ. %	priv. %	ukupno %
1968.	77 555	120 549	198 104	100,0	100,0	100,0
1967.	73 072	115 030	188 102	94,2	95,4	94,9
1966.	79 586	110 197	189 783	102,6	91,4	95,8

Podaci ilustriraju neravnomjernost otkupa mlijeka od društvenih proizvođača i ujednačeni porast otkupa od individualnih proizvođača uz prosječnu stopu porasta od oko 4,75 %.

Porast ukupnog otkupa po stopi od 2,1% prosječno godišnje je suviše spor da podmiri rastuće potrebe nepoljoprivrednog stanovništva.

b) Nepodudarnost statističkih podataka o otkupu mlijeka i podataka Udruženja

Podaci koje prikuplja Statistički zavod SR Hrvatske a preko njega i Savezni zavod za statistiku predstavljaju službeni izvor podataka za sve društveno - političke ustanove. Objavljaju se redovito svake godine u statističkim godišnjacima, pa služe za analize razvoja, planiranje, usporedbe s kretanjima u drugim zemljama itd.

Ti službeni podaci o otkupu mlijeka u znatnoj se mjeri razlikuju od podataka koje prikuplja ovo Udruženje preko mljekara. Razlike su tako velike, da više nije moguće preko njih prelaziti olako i smatrati ih vjerojatnom statističkom pogreškom.

Razlike su vidljive iz ovog pregleda:

God.	Otkup mlijeka u SRH prema podacima SGJ 000 l			Otkup mlijeka u SRH prema podacima Udruženja 000 l		
	ukupno	društв.	priv.	ukupno	društв.	priv.
1968.	(130 009)			(198 104)	77 555	120 549
1967.	147 512	47 709	99 803	188 102	73 072	115 030
1966.	143 471	53 766	89 705	189 783	79 586	110 197
1965.	108 284	47 980	60 304	155 478	75 139	80 339
1964.	118 910	57 643	61 267	143 460	68 563	74 897

Ne bi se moglo ni očekivati da će statistički podaci biti potpuno istovjetni s onima iz Udruženja, ali su razlike tako velike da dovode u sumnju vjerodostojnost jednih i drugih.

Mljekare ne mogu biti nezainteresirane za tačnost statističkih podataka, pa bi trebalo poduzeti hitne mjere da se stvarno stanje otkupa registrira ne samo u mljekarama, nego i u Statističkom zavodu SRH.

c) Učešće otkupa u proizvodnji mlijeka

Na osnovu statističkih podataka o proizvodnji mlijeka u god. 1964—1967. i procjene proizvodnje za god. 1968. te ostvarenog otkupa prema podacima mljekara učešće organiziranog otkupa u proizvodnji za god. 1964—1968. je bilo:

God.	Proizvodnja mlijeka u SRH mil. l	Otkup mlijeka preko mljekara mil. l	Učešće organiziranog otkupa u proizvodnji %
1968.	(685)	198	29
1967.	670	188	28
1966.	626	190	30
1965.	599	155	26
1964.	619	143	23

d) Neke karakteristike otkupa mlijeka

Mljekare SR Hrvatske učestvuju u otkupu mlijeka svih mljekara u Jugoslaviji sa 35,4% u 1967., odnosno 38,9% u god. 1968. Podaci su samo približni, jer smo iz usporedbe podataka statistike i mljekara u SRH uočili nepouzdanost podataka.

Dnevni otkup mlijeka varirao je u god. 1968. — za sve mljekare SRH — između 45l i 642 tisuće litara odnosno mjesečno 7,0 do 10,1% od godišnjih količina. Prema podacima statistike o otkupu mlijeka u SFRJ po mjesecima u 1967. mjesečne količine su se kretale u rasponu od 7,3 do 10,6%, tj. približno kao i u SRH.

Varijabilnost isporuke mlijeka od privatnih proizvođača je znatno veća (mjesečno 5,9—11,0%), nego od društvenih proizvođača (7,1—9,3% mjesečno).

e) Otkup mlječnih proizvoda

Mljekare »Belje«, St. Petrovo Selo, Zagreb, »Zdenka«, Rijeka i Zadar otkupljivale su — osim mlijeka — i mlječne proizvode: sireve, maslac i vrhnje.

Otkup je iznosio (u tonama)

	iz dom. proizv.	iz uvoza	ukupno
sirevi	1 153	1 229	2 382
maslac	116	1 162	1 278
vrhnje	60	217	277

Izvoz sira ostvarila je samo Zagrebačka mljekara u količini od 247 t, što predstavlja svega 20% od količine sira koju su mljekare primile iz uvoza.

2. OTKUPNE CIJENE MLJEKA I MLJEČNIH PROIZVODA

Otkupne cijene mlijeka su različite kako kod pojedinih mljekara, tako i kod istih mljekara, za razne isporučioce.

Prosječna cijena mlijeka od društvenih dobara, u čijem sastavu nisu mljekare, iznosila je u god. 1968. 108,25 st. d, u granicama od 70,95—122,06.

Mljekare u sastavu kombinata otkupljivale su mlijeko od poljoprivrednih pogona vlastitog kombinata po prosječnoj cijeni 104,01 st. d (99,02—107,39).

Mlijeko, otkupljeno od individualnih proizvođača, mljekare dobivaju po nižim cijenama, i to: iz kooperacije po prosječnoj cijeni 100,78 st. d (70,60—120,00), a mlijeko iz slobodnog otkupa po prosječnoj cijeni od 80,76 st. d (68,48—114,00 st. d).

Prosječna ponderirana otkupna cijena mlijeka iznosila je u god. 1968. 101,28 st. d.

Prosječna otkupna cijena sireva iz domaće proizvodnje iznosila je 11,23 n. d, a sira iz uvoza 11,00 n. d.

Maslac iz domaće proizvodnje otkupljivan je po 13—15,25 n. d, a maslac iz uvoza po 18,00 n. d.

Vrhnje iz domaće proizvodnje otkupljeno je po 6,60 n. d, a iz uvoza po 8,50 n. d. — Nedostaju pobliži podaci o kvaliteti ovih proizvoda, napose zrelosti i sadržini masti kod sireva, te sadržini masti u vrhnju, tako da komparacije cijena imaju samo relativnu vrijednost.

3. PROIZVODNJA MLJEČNIH PROIZVODA

a) Pregled proizvodnje mlječnih proizvoda 1965—1968.

Proizvodi		1968.	1967.	1966.	1965.
otkupljeno mlijeko	000 l	198 104	188 102	189 783	155 478
konzumno mlijeko	000 l	80 013	71 987	65 678	66 046
fermentirani proizvodi	000 l	5 318	5 125	4 134	3 197
kondenzirano i evapor. mlijeko	t	368	96	114	101
mlijeko u prahu	t	3 043	4 023	3 594	2 649
konzumno vrhnje	000 l	3 335	1 965	1 868	759
maslac	t	2 076	1 099	1 279	1 410
ement., grojer, gouda	t	1 027	655	907	837
trapist, edam., bilog.	t	2 863	2 644	2 431	1 705
ribanac	t	717	475	1 013	831
ostali polutvrđi sirevi	t	867	910	504	477
polutvrđi sirevi — ukupno	t	5 474	4 684	4 855	3 850

Proizvodi		1968.	1967.	1966.	1965.
meki sirevi	t	119	166	35	55
svježi domaći sir	t	1 147	822	804	736
meki i svježi sirevi — ukupno	t	1 266	988	839	791
topljeni sirevi	t	3 066	2 731	2 190	1 696
sirevi — sveukupno	t	9 806	8 403	7 884	6 337
kazein suhi	t	124	57	281	138
sladoled	t	3 159	2 442	1 771	691

b) Neke karakteristike proizvodnje

U toku 1968. dolazi do postepene preorijentacije u proizvodnji mlječnih proizvoda. Raste potrošnja konzumnog mlijeka, smanjuje se proizvodnja mlijeka u prahu, znatno se povećava proizvodnja svih proizvoda kojima je osnova mlječna mast: konzumnog vrhnja, maslaca i sladoleda.

Povećana proizvodnja ovih proizvoda uzrokuje veću proizvodnju proizvoda od obranoga mlijeka (svježi sir i obrano mlijeko u prahu), koji se — u dosadanjem obliku — teško plasiraju pa i uz niske cijene. Većina proizvođača nastoji održati ravnotežu u paralelnoj proizvodnji proizvoda na bazi mlječne masti i obranog mlijeka.

S obzirom na uvoz velikih količina obranog mlijeka za stočnu hranu po niskim cijenama, domaća industrija mlijeka u prahu ne nalazi plasman za svoje sušene proizvode ni po cijenama koje pokrivaju troškove sirovine i radne snage.

Izlaz treba tražiti u zaštiti domaće proizvodnje sušenih proizvoda od konkurencije iz uvoza po dempinškim cijenama, a također i u pronalaženju takovih asortimana proizvoda, kojima je osnova obrano mlijeko. Čini se da su proteinski aditivi za mesnu industriju, koji se uvoze, jedan od mogućih izlaza u ovom času, ali treba tražiti i druge.

Povećana potražnja mlječne masti uzrokovala je zastoj opskrbe tržišta maslacem, radi čega je bio odobren interventni uvoz.

c) Kvaliteta mlječnih proizvoda

Povremena ocjenjivanja mlječnih proizvoda, kao i analize istraživačkih i kontrolnih laboratorija, ukazuju na neujednačenost kvalitete većine naših mlječnih proizvoda.

Čini nam se da bi organizirana i sistematska kontrola te redovita ocjenjivanja proizvoda mogla biti orijentacioni pravac u poboljšanju i ujednačavanju mlječnih proizvoda, čemu bi kao osnova, trebali poslužiti opći ili interni standardi.

4. PLASMAN, CIJENE I ZALIHE MLJEČNIH PROIZVODA

U usporedbi s prethodnim poslijereformskim godinama u 1968. je plasman mlječnih proizvoda bio bolji — izuzev mlijeko u prahu i kazein za koje su tržišta vrlo uska.

Odras povećane potražnje su i prodajne cijene mlječnih proizvoda. Samo su kod pasteriziranog mlijeka, mlijeka u prahu i kazeina tokom godine 1968. cijene ostale nepromijenjene, a kod svih ostalih su porasle. Najosjetljiviji porast cijene zabilježen je kod ribanca (22⁰/₀), dok su kod maslaca, ementalca i svježeg domaćeg sira porasle za 12—13⁰/₀. Kod trapista cijena je porasla za oko 7⁰/₀, a topljenog sira za nešto više od 4⁰/₀.

Poboljšani plasman i smanjenje proizvodnje nekurentnih proizvoda doveli su i do smanjenja zaliha gotovo svih mlječnih proizvoda.

Zalihe maslaca potkraj godine praktično ne postoje, a zalihe sireva predstavljaju najvećim dijelom sireve u zrenju.

Od 1258 tona zaliha mlijeka u prahu prenijetog iz prošlogodišnje proizvodnje (1967.) na kraju god. 1968. preostalo je još oko 700 tona.

5. ZAPOSLENO OSOBLJE

U godini 1968. mljekare su zapošljavale ukupno 2952 radnika i službenika, odnosno 12% više nego u godini 1967. (2635).

a) Kvalifikaciona struktura

Procentualni odnosi radnika po kvalifikacijama i službenika po stručnoj spremi za godine 1967. i 1968. su slijedeći:

	Radnici (u %)		Službenici (u %)		
	1968.	1967.	1968.	1967.	
VKV	9,1	10,9	VSS	33,1	27,9
KV	34,4	31,7	SSS	41,1	41,7
PKV	21,9	25,8	NSS	25,8	30,4
NKV	33,6	31,6			

Odnosi radnika po kvalifikacijama i službenika po stručnoj spremi su vrlo različiti kod pojedinih poduzeća.

b) Kvalifikaciona struktura po sektorima

Anketa je omogućila da se razmotri kvalifikaciona struktura zaposlenih u pojedinim sektorima rada.

Kvalifikaciona struktura i školska sprema radnika i službenika zaposlenih u sirovinskoj službi, laboratorijima, mljekarskim pogonima i na poslovima unapređenja proizvodnje, u usporedbi s ostalima, daje ovu sliku:

		Mljekarski radnici		Ostali	
		broj	%	broj	%
Radnici	VKV	127	55,2	103	44,8
	KV	399	47,8	414	52,2
	PKV	410	47,1	115	21,9
	NKV	518	67,2	253	32,8
Ukupno:		1454	62,1	885	37,9
		Mljekarski radnici		Ostali	
		broj	%	broj	%
Službenici	VSS	116	57,0	88	43,0
	SSS	87	34,7	164	65,3
	NSS	52	32,9	106	67,1
Ukupno:		255	41,6	358	58,4
SVEUKUPNO:		1709	57,9	1243	42,1

Komparativni pregled jasno pokazuje da mljekarske službe u mljekarama — u usporedbi s ostalima — zapošljavaju srazmjerno manje visokokvalificiranih i kvalificiranih radnika, a znatno više priučeni i nekvalificiranih radnika od ostalih služba u mljekarama.

Po broju stručnjaka s visokom stručnom spremom mljekarske službe stoje povoljnije od drugih.

6. INVESTICIONA ULAGANJA

U toku godine 1968. mljekare su investirale (o »Zdeniki« nema podataka) ukupno 41 120 tisuća n. d, od toga za građevine 11 104 tisuće n. d (27%), za novu opremu 28 780 tisuća n. d (70%) i za ostalo 1536 n. d (3%).

Najveće investicije imala je Zagrebačka mljekara u visini od 32 465 tisuća n. d ili 78% od ukupnih investicionih ulaganja.

Gotovo sve mljekare ulagale su tokom godine 1968. značajna sredstva za novu opremu za pakovanje mlijeka i jogurta (Osijek, Županja, St. Petrovo Selo, Zagreb, Varaždin, Rijeka, Zadar).

Proširuju se također kompresorske stanice i povećava vozni park.

Osim zamjene postojeće tehnološki zastarjele opreme, uvedene su čitave nove tehnološke linije, napose za pakovanje mlijeka i jogurta u nepovratnu ambalažu — plastične vrećice i čašice.

7. NEKI POKAZATELJI POSLOVNOG USPJEHA UVJETA PRIVREĐIVANJA I RASPODJELE

Ekonomski pokazatelji prikupljeni su i obrađeni za 9 mljekara: (»Belje«, Osijek, Županja, Zagreb, Varaždin, Rijeka, Pula, Zadar i Split, koje su u godini 1968. otkupile oko 171 mil. l mlijeka, odnosno 86% ukupnih količina i podaci su dovoljno reprezentativni za čitavu grupaciju.

a) Pokazatelji poslovnog uspjeha

U odnosu na godinu 1967. neto produkt je u 1968. kod anketiranih mljekara porastao od 44,2 na 49,6 milijuna novih dinara, odnosno za 12%.

Netoprodukt po radniku u godini 1968. iznosio je prosječno 21,1 tisuća n. d i niži je nego u godini 1967. za oko 3%.

Netoprodukt, u odnosu na angažirana poslovna sredstva, iznosi u prosjeku 47% i također je niži nego u prethodnoj godini (48%).

Ukupan prihod anketiranih mljekara god. 1968. iznosio je 313 mil. n. d, odnosno (bez Rijeke) za 6% više nego u godini 1967. Pri tom utrošena sredstva iznose 260 mil. n. d, odnosno (bez Rijeke) za 4% više nego u godini 1967. Ukupan prihod veći je za 21% od utrošenih sredstava.

Ukupan prihod po litri otkupljenog mlijeka iznosi u prosjeku 1,85 n. d i vrlo je različit kod pojedinih poduzeća.

Ukupan prihod prema utrošenim sredstvima iznosio je u godini 1968. 121% prema 119% u godini 1967.

b) Komparativni pokazatelji uvjeta privređivanja

Angažirana sredstva po radniku iznosila su kod promatranih poduzeća u godini 1968. prosječno 44,3 tisuće n. d i bila su veća za 3,1 tisuću n. d, odnosno oko 7% nego u godini 1967.

Vrijednost oruđa za rad — po nabavnoj vrijednosti — iznosila je u godini 1968. (bez Rijeke) oko 88 mil. n. d, odnosno 36% više nego u prethodnoj godini (65 mil. n. d). Ona je porasla u svim mljekarama.

Vrijednost oruđa za rad po 1 zaposlenom iznosila je u godini 1968. prosječno 36,2 tisuća n. d, odnosno 30% više nego u prethodnoj godini (27,8).

Oprema mljekara je otpisana za 42% — u prosjeku za čitavu grupaciju. Komparativni prosjeci grupacije za 1968. i 1967. pokazuju, da je — usprkos znatnim investicionim ulaganjima u opremu — stopa sposobnosti oruđa za rad u godini 1968. za 1% niža od one u godini 1967. (58 : 59%).

Ukupna vrijednost osnovnih sredstava kod promatranih mljekara iznosila je u godini 1968. 145 milijuna n. d, odnosno, bez Rijeke, 139 milijuna n. d, naprama 107 milijuna n. d u godini 1967. Iz toga proizlazi da je ukupna vrijednost osnovnih sredstava tokom godine 1968. povećana za 32 milijuna n. d, od čega otpada na oruđa za rad 23 milijuna n. d, a svega 9 milijuna n. d (28%) na zgrade i ostalo. Takav trend investiranja ima potpuno opravdanje, ako se ima na umu dotadanja tehnološka i ekonomska zastarjelost znatnog dijela opreme, kao i nedovoljna tehnička opremljenost samih mljekara.

Zbog znatnih ulaganja u nabavku oruđa za rad povećan je u godini 1968. odnos između nabavne vrijednosti oruđa za rad naprama ukupnoj vrijednosti osnovnih sredstava na 63%, dok se je u godini 1967. kao i nekoliko prethodnih, taj odnos kretao oko 60%.

c) Komparativni pokazatelji raspodjele

Čisti prihod kod promatranih mljekara (bez Županje, Rijeke i Pule) bio je u godini 1968. za 9% viši nego u prethodnoj godini (40 548 : 37 089 tisuća n. d).

Čisti prihod učestvuje u neto produktu sa 83% (naprama 85 u godini 1967.).

Osobna i zajednička potrošnja učestvuje sa 89% (naprama 93% u 1967.) u čistom prihodu. Odnosi su u raznim poduzećima različiti.

S obzirom na meznatna sredstva zajedničke potrošnje, bruto osobni dohoci učestvuju u čistom prihodu sa 87% (prema 91% u godini 1967.).

Neto osobni dohoci kod promatranih mljekara iznosili su u godini 1968. prosječno 11,5 tisuća n. d i veći su za 10,6% od onih u godini 1967. (10,4 tisuća n. d). Nema dvojbe da osobni dohoci u svim radnim organizacijama ne mogu biti na istoj razini, jer ni kvalifikaciona struktura ni radni uvjeti nisu jednaki, ali su razlike između pojedinih mljekara vrlo uočljive i mogle bi biti uzrokom većih fluktuacija.

Sredstva, izdvojena u fondove ostala su — za čitavu grupaciju — približno na istoj visini u godinama 1968. i 1967, bez znatnijih promjena po pojedinim poduzećima.

Sredstva zajedničke potrošnje u godini 1968. utrošena su za oko 10% manje, nego u prethodnoj godini. Ona iznose po radniku prosječno svega 478 n. d (naprama 560 u godini 1967.).

U usporedbi s poslovnim sredstvima fondovi su vrlo mali (10,7% u 1968.) čak za oko 2% niži prema prethodnoj godini.

8. ELEMENTI PLANA ZA GODINU 1969.

Na osnovu nepotpunih podataka o elementima plana za godinu 1969. proizlazi da se u godini 1969. predviđa povećanje otkupa mlijeka za oko 20%, odnosno ukupno na oko 240 milijuna litara (procjena za »Zdenku« 16—17 milijuna litara). U tom Zagrebačka mljekara planira otkup od 102 milijuna litara, odnosno oko 46% od ukupnog otkupa u SRH. Beljska mljekara očekuje daljnji pad otkupa, odnosno smanjenje proizvodnje mlijeka u poljoprivrednim pogonima kombinata.

Ukupan prihod — bez »Zdenke« i Slavonske Požege — planira se na oko 45 milijarda starih dinara, od čega Zagrebačka mljekara 26,6 milijarda starih dinara.

Investiciona ulaganja (bez »Zdenke«, Zagreba i Slavonske Požege) planiraju se na oko 1,4 milijarde starih dinara, u čemu s gotovo 50% učestvuje Varaždinska mljekara, koja vrši veće rekonstrukcije pogona.